

## Noter:

1. Fundet er kort beskrevet af Møllerup i »Nationalmuseets anden afdeling, redegørelse for dens virksomhed siden 1892«, 1908 side 152, hvor det fejlagtigt er henført til den senere middelalder.
2. Kort omtalt i Skalk 1972 nr. 3: Jens Velle: Fra Helgenraven, med et farvebillede.
3. Sagen har på Nationalmuseet været varetaget af museumsinspektør Niels-Knud Liebgott, som hermed takkes. Hele komplekset vil nu blive sendt tilbage til kirken og genanbragt under glaslåget. Desuden vil en forklarende tavle med billeder blive opsat.
4. Stenen er nu sammenlimet med indfarvet cementbindemiddel. En ældre reparation ses at være foretaget med farvet gips.
5. C.G. Schultz: Romersk akvadukt-marmor i Roskilde domkirke, i Fra Nationalmuseets arbejdsmark, 1953. Dækpladen er undersøgt af Søren Floris hvis rapport lyder: Pladen, der er poleret, har målene ca. 19 x 15 x 2,5 cm. Der er tale om en bjergart af lange kalkspatkrystaller afsat fra kalkholdigt vand under let varierende forhold - hvilket betinger stensens båndethed. Herefter kan bjergarten betegnes travertin. Jeg har talt med dr. Poul Graff-Petersen her på Mineralogisk Museum om formodningen, at der kunne foreligge et stykke kalk fra en - tysk/romersk - aquadukt. Han fremhæver, at dækstenen svarer til andre eksempler, som man plejer at betegne som fremstillet af sådan aquadukt-kalk eller -travertin. Men om (alle?) disse eksempler virkelig kommer fra aquadukterne er muligvis ikke helt sikkert.
6. På Nationalmuseets konserveringsanstalt fandt man det mest forsvarligt ikke at give dem deres gamle form tilbage.
7. Fundet opbevares på Møntergården i Odense. Det er nævnt af Møllerup i »Nationalmuseets anden afdeling«, 1908 side 152 og afbildet i Jens Velle: Fra helgenraven, Skalk 1973, nr. 3, side 22.
8. Mærkeligt nok synes tekstilerne fra relikvierne i Venge kirke, Skanderborg amt, at ligne Seem-materialet meget. Forfatteren håber ved lejlighed at kunne undersøge sagen nøjere.
9. Litteraturen om emnet er yderst sparsom. Et interessant fund i Skåne er omtalt af Monica Rydbeck: En relikviosa från Vä Kyrka, i ale nr. 2, 1965. Her findes litteraturhenvisninger til en del af det svenske materiale.

## Seem-relikviernes pergamentstrimler

### Af Tue Gad

Helgenraven i Seem kirke rummede 14 beskrevne pergamentstrimler. Det ene er et brudstykke af et håndskrift og har været brugt til indpakning. De andre 13 navnesedler, en til hvert relikvie. Se figurerne 4,5 og 6 i Jens Velle's artikel foran.

1) Reliquie sancti Gereonis & sociorum eius. Skriften formentlig fra 1000-tallet. Ved siden af denne strimmel ligger en anden (ifl. Møllerup var den yderst), som er en del af et blad af en kirkelig bog (ikke bibel), en prædikantsamling ell. lign. Skriften, hvoraf kun brudstykket af tekst findes, er formentlig fra 900-tallet eller 800-tallet.

2) lapis sancti stephani prothomartiris. Denne pergamentstrimmel er tyndere end 1 og 3-13. Skriften er en anden, formentlig fra 1000-tallet, men uden lighed med 1.

- 3) Os sancti Georgij martiris
- 4) Os sancti stephani prothomartiris
- 5) Capilli beate marie magdalene
- 6) Os beati bartholomei
- 7) De articulis dextri pedis Sancti martini
- 8) Sanctorum Cantianorum
- 9) Os sancti pancratij martiris
- 10) Os sancti johannis baptiste
- 11) Os sancti willebrordi episcopi
- 12) Os sancti agapiti martiris
- 13) Os sancti Godehardi episcopi

Skriften på 3-13 er formentlig fra 1100-tallet og skrevet med samme hånd.

De latinske betegnelser kan oversættes som

- 1) Relikvier af st. Gereon og hans fæller.
- 2) Sten fra st. Stefan den første martyr.
- 3) Knogle af martyren st. Georg.
- 4) Knogle af st. Stefan den første martyr.

- 5) Hovedhår af den salige Maria Magdalena.
- 6) Knogle af den salige Bartholomæus.
- 7) Af tæerne i st. Martins højre fod.
- 8) Noget af de hellige Cantianere.
- 9) Knogle af den hellige martyr Pancratius.
- 10) Knogle af den hellige Johannes Døber.
- 11) Knogle af den hellige biskop Willebrord.
- 12) Knogle af martyren st. Agapitus.
- 13) Knogle af den hellige biskop Gotthard.

Det vil måske være nyttigt at kommentere de 13 relikviebetegnelser for at se om dette udvalg af helgener har karakteristiske træk. Desuden: relikvierne har nok ligget muret inde i alteret, så at ingen kunne læse på skrifterne, men ved indvielsen har man jo set dem, og man har vel husket det, sikkert også haft det skrevet op, så at sognepræsten i Seem til enhver tid har vidst, hvilke helgener der lå i hans alter. Vi må tro, at de ikke kun har været navne for ham, men at han har forbundet noget med navnene, og også at han har kunnet meddele det til sine sognebørn.

*Johannes døberen* var velkendt fra bibelen. Han var den der gik forud for Kristus som morgenstjernen for den klare sol, som det siges i en af de danske bønnebøger. Hans fødselsdag 24. juni, St. Hans, var sommerens store folkelige og kirkelige fest; også hans halshuggelsesdag 29. august blev højtidelig holdt, og talrige kirker var viet til ham.

*Bartholomæus* var en af de tolv apostle, men det Ny Testamente har ikke noget specielt at fortælle om ham. Senere fortalte man imidlertid, at han havde udbredt evangeliet i Armenien og var blevet flået levende. Hvordan det foregik har de middelalderlige kunstnere ofte fremstillet, bl.a. på et kalkmaleri i Tyvelse i Sydsjælland. Hans dødsdag 24. august blev fejret i alle kirker.

*Maria Magdalena*, den bodfærdige synderinde, som vaskede Jesu fødder og tørrede dem i sit lange udslagne hår. Det er lidt af denne hårpragt, der lå som

relikvie i Seem. Hendes dødsdag 22. juli var en stor kirkelig fest.

*Stephanus* kaldes proto-martyr, for-martyr, fordi han var den første som vidnede for troen på Kristus ved at ofre sit liv. Han blev stenet ihjel som fortalt i Apostlenes Gerninger. Relikvier af ham var uhyre udbredt. I Seem lå der både lidt af ham selv og en flis af en af de sten han blev dræbt med.

*Pancratius* er en af de talrige romerske martyrer fra den tid de kristne blev forfulgt. Man ved ikke noget om ham, men der blev bygget en kirke over hans grav i Rom, og man fortalte at han kun var 14 år da han blev halshugget. Hans speciale som helgen blev edsaflæggelse, fordi der var sket det, at en mand som havde svoret falsk, ville bekræfte eden ved at gentage den med hånden på Pancratius' grav; men hånden blev hængende fast, og manden døde af skræk. Siden da benyttede man St. Pancratius' alter til edsaflæggelse i tvivlsomme sager. I de danske kirker blev han nævnt på sin dag 12. maj, men han har ikke været meget kendt her i landet.

*Agapitus* er også en martyr fra Italien, fra Præneste (nu Palestrina) øst for Rom. Ifølge legenden blev han pint, kastet for løverne og halshugget og var kun 15 år. Ligesom Pancratius er han en af de fremmede helgener, som kun blev nævnt i kirkerne, men ellers ikke er kendt i Danmark. Hans dag var 18. august.

*Cantiani* var tre søskende i Aquileia i nærheden af Venezia. Der var to brødre Cantius og Cantianus og søsteren Cantianilla. De blev tillige med deres lærer Probus halshugget under kejser Decius, fortæller legenden som er digtet for at give indhold til navne som man intet vidste om, undtagen at de mentes at have været martyrer. De blev dyrket i Aquileia og nogle steder i Tyskland, især i Hildesheim, hvor man havde så anselige relikvier af dem, at de blev fejret på en særlig relikviedag 1. april foruden på deres almindelige dag, dødsdagen 31. maj. Men i

Danmark har de så vidt jeg ved ikke været dyrket. *Georg* eller på dansk *Jørgen* var ifølge legenden martyr i Lilleasien. På korstogstiden blev han berømt i Vesteuropa som korsfarerhelgen og forbilleden for kristne riddere, da man knyttede det gamle sagn om dragekampen til hans navn: det var ham der frelst prinsessen og hendes land ved at besejre den frygtelige drage. St. *Jørgen* har været kendt overalt, også i Danmark, han blev nævnt i kirkerne 23. april, og billeder af ham med dragen og prinsessen ser man i mange danske kirker. De spedalske havde deres St. *Jørgensgårde* uden for de fleste danske købstæder: St. *Jørgen* var den der beskyttede de værgeløse.

*Gereon* og hans kammerater var kristne romerske soldater. De nægtede at kæmpe mod deres kristne brødre, og derfor blev de alle henrettet. Legendens herom er en aflægger af legenden om *Mauritius* og hans legion soldater, som blev henrettet i alperne, men *Gereon* er knyttet til *Köln*, hvor der var en kirke viet til ham. *Gereon* blev nævnt i de danske kirker 10. oktober, men han var ikke så kendt her som de andre *Kölner-helgener* *Ursula* (med 11.000 jomfruer) og *Søren*.

*Martin*, på dansk *Morten*, er Frankrigs store helgen, en virkelig person, først soldat i den romerske hær, siden biskop af *Tours* og død 397. Han var berømt for mange undergerninger, men mest for den ridderlige gestus, at han med sværdet skar sin soldaterkappe over og delte den med en fattig stodder. *Martin* blev dyrket overalt, der er mange *Mortenskirker* og billeder af ham i Danmark, hans dag 11. november var en stor fest, som begyndte dagen før, som endnu, *Mortensaften*.

*Willibrord* er som *Martin* en virkelig person. Han var englænder og kom som kristen missionær ca. 700 til *Frisland* og *Holland*. Lige som *Ansgar* i *Norden* fik han ikke store resultater, men han lagde et grundlag. Han blev biskop af *Utrecht* og grundlagde klosteret *Echternach* i *Luxembourg*, hvor han døde

7. november 739. Herfra bredtes dyrkelsen af ham til mange steder i Tyskland. Han blev nævnt på sin dag i Frue kirke i *København* (ifl. *Missale Hafniense* 1510), men har næppe været videre kendt ellers her i landet.

*Godehardus* eller *Gotthard* er også en virkelig person. Han var abbed i *Bayern* og blev 1022 biskop af *Hildesheim*, han byggede klostre og kirker og oprettede skoler og var en aktiv deltager i den reform af kirken og styrkelse af dens magt, som udgik fra klostret *Cluny* i *Bourgogne*. Han døde 1038 og blev begravet i *Hildesheim*. Først 1131 blev han kanoniseret, med helgendag 5. maj. Han blev dyrket i *Hildesheim* og flere steder i Tyskland. Han er nævnt i de liturgiske bøger fra *København* og *Roskilde*, men har næppe ellers været videre kendt.

For tidfæstelsen er *Gotthard-relikviet* vigtigt: det kan ikke være solgt eller bortgivet fra *Hildesheim* før efter hans kanonisation 1131. Da pergamentet og skriften om relikviet er af samme slags her som alle andre steder undtagen nr. 1 og nr. 2, der er ældre, kan vi altså slutte, at hele samlingen nr. 3-13 er bragt til veje efter 1131, men — at dømme efter skriftens karakter, endnu i 1100-tallet.

Vi kan måske gøre os nogle tanker om relikviernes karakter og tilknytning. Vi konstaterer først, at der er ingen danske eller nordiske, og ingen engelske. Der er ingen med tilknytning til *Jesus* eller *korset* eller *Maria*. Der er kun eet apostelrelikvie, af en af de mindre, *Bartholomæus*. *Johannes* døber og *Stefan* er nytestamentlige relikvier, men af de meget almindelige, det samme gælder *Maria Magdalena*. Disse relikvier må man have kunnet få overalt i *Vesteuropa*, de er ikke hentet i det hellige land. Fra *Rom* er der kun en af de mindre berømte martyrer, *Pancratius*, og fra *Italien* iøvrigt to lidet kendte, *Agapitus* og *Cantiani*. Så er der de to berømte, men ikke sjældne, ridderhelgener, *Georg* og *Martin*. Og endelig tre tyske helgener: *Gereon* fra *Köln*, *Willi-*

bord fra Echternach og Gotthard fra Hildesheim. Inden vi går videre, kan vi kort sammenholde Seem-relikvierne med relikvieskatten i Gumlösa i Skåne. Dokumentet om kirkens indvielse 1191 er udgivet af Langebek i *Scriptors Rerum Danicarum* V, 377-379. Absalon indviede kirken med bistand af to andre biskoper. Kirkens grundlægger Thrugot Ketilsen havde samlet relikvierne, som var ikke færre end 90, sikkert en sjældent fyldigt samling til en landsbykirke. Den var også alsidig, med en del relikvier fra det hellige land, med franske og engelske og tyske relikvier, og et enkelt dansk, Margrethe fra Roskilde. Seem-samlingen er meget mindre, og den eensartede indpakning tyder på, at den ikke er samlet mange steder fra, men erhvervet på een gang, eller i to omgange: 1) Gereon, 2) alle de andre. Hvor kan erhvervelsen være sket? Nogle af relikvierne peger mod Hildesheim.

I H. Grotefends *Zeitrechnung des deutschen Mittelalters I-II*, 1891-93 finder vi kalenderen for Hildesheim stift med de helgener man i middelalderens slutning dyrkede der. Vi genfinder vore Seem-helgener, undtagen Willibrord. Det er da ikke sandsynligt, at man i Hildesheim har haft noget Willibrord-relikvie at dele ud af. Vi prøver Köln-kalenderen: i Köln dyrkede man ikke Godehardus og ikke Cantiani. Vi går de andre kalendere igennem -: alle de nordiske falder bort, også Utrecht og de fleste tyske, f.eks. Lübeck og Magdeburg: de mangler enten Willibrord eller Godehardus eller Cantiani. Men navnene fra Seem findes alle 13 i følgende stifts-kalendere: Minden, Paderborn, Bremen, Hamburg. (Hamburg hørte til Bremen stift, men havde i middelalderens slutning sin egen kalender).

I en af disse domkirker eller måske i et velforsynet kloster i disse stifter formoder jeg at Seem-relikvierne er erhvervet. Muligvis er Gereon erhvervet for sig selv, og det kan være sket uden for området.

I alle tilfælde tyder relikvieskatten på en kulturel forbindelse mellem det nordvesttyske område og Seem.

## Analyse af tekstilmaterialet fra Seem-relikvierne

*Af Else Østergård*

Materialet bestod af en række større og mindre stykker (se fig. 7 i J. Vellev's artikel foran), hvoraf flere sikkert oprindeligt har tilhørt samme vævning. Det drejer sig om det rød/brune silkestof, hvor blot det største stykke er beskrevet.

### *Grøn/blåt stof*

Mål: 12 x 8 cm  
Vævning: lærredsvævet  
Trådtæthed: ca. 38 ufarvede Z-spundne silke-tråde x ca. 17 blå/grønne tråde pr. cm.

Sandsynligvis er den blå/grønne tråd af silke og forarbejdet som tilfældet er med uld - kartet og spundet.

Vævningen har ingen ægkanter.

### *Rødbrunt stof*

Mål: 12 x 10 cm  
Vævning: lærredsvævet  
Trådtæthed: ca. 33 uspunne silke-tråde x ca. 44 Z-spundne silke-tråde pr. cm.

Vævningen har ingen ægkanter.

### *Lyserødt stof*

Mål: ca. 4 x 2,5 cm.  
Vævning: lærredsvævet.  
Trådtæthed: ca. 36 uspunne silke-tråde x ca. 40 uspunne silke-tråde pr. cm.

Vævningen har ægkant langs fragmentets ene side.